

Un panaceu pentru somnambuli

IONUȚ CLAUDIU BILIUȚĂ

Apariția primului volum al lui Mihail Neamțu marchează o piatră de hotar în parcursul unuia dintre cei mai promițători teologi români din momentul de față. Intitulată provocator *Bufnița din dărâmături. Insomnii teologice* (Anastasia, 2005, 468 p.), cartea desfășoară o lectură critică, în sens deopotrivă teologic și filozofic, a realităților culturale și ecleziale din România post-decembristă. Autorul își convinge cititorul de la prima pagină că are de-a face cu un scriitor de rasă, iar nu cu un debutant. Noutatea limbajului și nonconformismul frazei, atât stilistic cât și ideatic, reprezintă cele dintâi atuuri incontestabile ale acestei contribuții insolite.

Plecând de la o sintagmă inspirată de Psalmii lui David, cartea lui Mihail Neamțu ne reamintește că bufnița Minervei se poate preface într-o privighetoare a Duhului. Înțelepciunea întâlnește profeția iar Atena se îmbrățișează cu Ierusalimul sub semnul aceluiași Logos unificator. Tânărul autor evită concubinajul ieftin cu dihotomiile unui puritanism de factură „ortodoxistă” ori compromisul cu axiomele relativiste ale unei culturi de consum, de care o veritabilă inteligență știe să se elibereze. Tonul autorului este critic la adresa discursului oficial al Bisericii. Cu siguranță, B.O.R nu s-a obișnuit cu provocările venite din interior, mai cu seamă de pe băncile tot mai rărite ale laicatatului. Discursul imprevizibil al lui Mihail Neamțu vine să demoleze prejudecățile unei generații care a acceptat prea ușor jugul indiferenței, iar nu asceza eliberatoare a căutării și mărturisirii adevărului. Avem de-a face, deci, cu o pledoarie proaspătă în favoarea unei teologii a laicatatului vigilent și creator.

Asumarea existențială a profetismului creștin este întărită de apelul constant la sursele patristice și de-o situare în emisfera monastică a tradiției Bisericii. Este ceea ce echilibrează ritmul rostirii, fără rabat la conformismul onctuos sau triumfalismul pietist atât de răspândite. Suntem departe de acel permanent bemol la cheie cu care cântările polifonice ale parohiilor transilvănene ne-au obișnuit în ultimii ani. Ardelean prin naștere, dar cosmopolit prin educație, Mihail Neamțu a găsit secretul armoniei în altă parte: printr-un efort de corectă aproximare și „bună folosire a maladiilor istoriei”. Prin beneficiile anti-idolatre ale distanței, autorul reușește să pună sub lupă eșecurile unui proiect paideic despre care prea puțini „teologi profesioniști” doresc să vorbească la... (re)vedere. Itinerariul propus nu va avea, deci, decât un rol terapeutic și reconfortant pentru generațiile de studenți teologi și enoriași rămași în anonimat, care vor avea bucuria să înregistreze vibrațiile acestei noi voci, critice dar lipsite de frivolitate. Mihail Neamțu nu este nici un modern revoltat, nici unul tulburat, întrucât aspiră la pacea și limpezimea unei conștiințe vindecate de iluzii. În locul unor bârfe frustrate sau al unor puseuri resentimentare, avem de-a face cu o atitudine tonică și constructivă. Prin prisma acestei cărți orice viitor student întru ale teologiei sau orice mirean care dorește implicarea afectivă și efectivă într-o parohie îl poate privi pe autor ca pe un confrate și ca pe un prieten.

Întreprinderea dlui Neamțu vizează într-un ritm totodată ardent și tranșant câteva puncte fierbinți ale sistemului teologic contemporan. Sunt luate în colimator educația teologică (p. 99-112), imperativele catehetice ale Bisericii (p.113-120), dar și situația controversată a tineretului creștin în Biserica Ortodoxă (p. 74-98). Dincolo de text se poate simți frământarea lăuntrică a unui spirit ingenuu și neliniștit, care constată că harismele

vizionare ale Bisericii sunt tot mai vlăguite. Bâlbâielile ierarhiei cu pretenții despotice sunt vădite perdante și, firește, nejustificate. O pledoarie în favoarea colegialității și a unui dialog efectiv cu elitele – mai cu seamă cele tinere, aflate încă pe băncile școlii – este considerată urgentă. Recuperarea vocației formatoare și abandonarea pășunismului sunt, prin urmare, mizele intrinsece puse în joc de această carte.

Fără descoperirea unui principiu intrinsec reformator în interiorul Bisericii, Trupul mistic al lui Hristos devine un aparat birocratic, iar preoția un organism etatist sustras, în multe cazuri, oricărui principiu de responsabilitate și transparență în raport cu laicul. Cititorul nu trebuie să se mire atunci când va remarca pe alocuri asprimea emfatică sau intransigența aparent inflexibilă în confruntarea cu păcatele sistemului. „Bufnița din dărâmături” nu este numaidecât o prezență feerică. Zeița Atena nu era doar protectoarea înțelepciunii, ci și a aezilor antici care puteau „glorifica” sau „damna” actorii epocii. Ruinele contemplate astăzi de ochii bufniței justifică, deci, doza aparentă de ingratitude cu care verbul autorului își marchează prezența în cetate. Tarele sunt numite fără ocolișuri, fie că este vorba de neajunsurile Bisericii instituționale, fie de mărginirile etosului ateu al lumii.

Punctul de plecare îl reprezintă un diagnostic nu lipsit de tragism. În fond, cu câteva rare excepții, teologia ortodoxă post-comunistă a ratat miza angajării în contemporaneitate și, mai ales, a unei prezențe viguroase și bine articulate în spațiul public. Abandonarea catehezei pentru adulți, clericalizarea treptată a discursului creștin, transformarea școlilor popești în organisme de îndoctrinare ideologică și anticulturală au făcut din teologie o materie repetentă la examenul de conștiință al tradiției. Tonul critic al dlui Mihail Neamțu ni se pare, deci, perfect îndreptățit. Orice licențiat al unei facultăți de teologie ortodoxă trecut prin furcile caudine ale sistemului va putea confirma, eventual *in extenso*, constatările de ansamblu ale autorului. Genul literar adoptat de tânărul scriitor nu este pamfletul disprețuitor sau lipsit de compasiune. Sensul mărturisirii nu este acela de-a minimaliza modestele eforturi și reușite din spațiul eclezial actual (semnalate, de altminteri, cu generozitate adjectivală de către același autor). Diagnosticul nu este separat de terapie, iar soluțiile pe care autorul le propune țin de certitudinea faptului viu și personal al credinței.

Expresionismul studiat al scriiturii lui Mihail Neamțu nu se nutrește din ambițiile vane ale unui elitism de cafea. Ceea ce stă în spatele mărturisirilor sale este dialogul febril și studentesc cu nu puțini colegi de generație. Poate pentru prima dată după 1990, un intelectual creștin scrie într-o limbă română care se adaptează cu egală ușurință graiului Bisericii și idiomului postmodernității. Relativismele ultimei paradigme sunt exorcizate în apele baptismale ale unei cunoașteri teologice și duhovnicești. Aceasta nu s-ar putea întâmpla dacă limbajul autorului ar fi afectat de pareza stilistică și criza de imaginație a retoricii ecleziastice oficiale. *Bufnița din dărâmături* este, deci, implicit, și o punere în gardă la adresa limbii de lemn atât de prost șlefuite a discursului instituțional, pe care prea mulți credincioși au renunțat să-l înțeleagă ori să-l mai chestioneze. De aceea, acest volum are meritul de-a provoca somnambulismul cronic al predicilor de amvon în care slujitorii, lipsiți de luciditate, realism și ironie, se complac duminică după duminică. Caricaturile cu aromă de naftalină și gaz lacrimogen își primesc, astfel, partea binemeritată.

Este straniu că în mileniul al treilea de la nașterea lui Hristos am ajuns martori ai unui conflict surd și orb în jurul problemei „limbii sacre”, revendicate zelotist de apărătorii arhaismelor, dar abandonată trufaș de moderniștii progresiști. Pasionat bibliofil umblat prin Occident, Mihail Neamțu a înțeles foarte devreme că cele două invenții ale lumii greco-romane – care au asigurat expansiunea creștinismului în spațiul mediteranean – au fost drumurile și o limbă comună de exprimare, atât pentru intelectuali sau neguțători, cât și pentru plebei. Autorul pledează mai întâi în favoarea plantării de noi „semafoare în traficul nostru cultural”, pentru ca „recuperarea arhivistică a monumentelor tradiției riscă să

transforme Biserica într-un muzeu de antichități.” În al doilea rând, autorul observă că deja „amenințată de spectrul claustrofobiei și al osificării prin uzul limbii de lemn, Biserica trebuie să redescopere virtuțile dialogului transparent și lipsit de premeditare.” Orice încercare de-a „proteja” într-un sens sectar „depozitul” de comori al limbii sacre pierde din vedere tocmai lecția inculturării Evangheliei în lumea anticilor. Comunicându-și gândurile și frământările cu umor, dar ferit de poncife, autorul reușește să-și captiveze audiența. Chiar dacă este marcată de anumite imperfecțiuni auctoriale și editoriale (ce s-ar dori rectificate la o a doua ediție), cartea lui Mihail Neamțu a ieșit de sub tipar cu o ținută scoasă din orice tipic. Premisele autonomiei estetice sunt vizibile chiar de pe suprafața unei coperti tip *underground*, care amintește de mesajele *graffiti* din vechile catacombe creștine. (Coperta a fost realizată de doamna Doina Dumitrescu, folosind o lucrare din tinerețe a artistului Sorin Dumitrescu.)

O altă trăsătură remarcabilă a cărții o reprezintă polivalența discursului. Armătura ideatică a autorului este manifestă în mai multe registre, care balansează referințele biblice cu cele fenomenologice, datele istorice cu amendamentele literare. Autorul ia în serios „turnanta teologică” a fenomenologiei franceze și propune câteva inedite aplicații în reflecția asupra revelației sau asupra darului (vezi eseul despre *fair-play* și fotbal). De asemenea, într-o discuție atentă a „apofatismului personalist” al lui Christos Yannaras autorul pune în ecuație criza gândirii metafizice occidentale (diagnosticată de Nietzsche și Heidegger) cu resursele patristice și liturgice ale Bisericii nedespărțite. Darul sintezei dar și al articulării conceptuale a problematicii teologice promit pentru viitor câteva mult așteptate contribuții cu un pronunțat caracter academic. Deocamdată, memorialistica, excursiile istoriografice, analizele sociologice asupra prezentului sau dar și divagațiile pe tema istoriei ideilor îl ispitesc pe autorul nostru. În decorul spălăcit al unei culturi amnezice, preocuparea pentru istoricitatea discursului teologic și cultural reprezintă o pantă de reflecție perfect oportună.

Nicăieri nu se resimte mai acut divorțul discursului ecleziastic față de istorie și modernitate decât în producțiile hagiografice copios distribuite pe tarabe, unde distanța între „viețile sfinților” și talismanele de orice fel abia mai este sesizată. Hagiografia folclorică a parazitat timp de secole canonul – de altminteri narcisist și colonizator – al hagiografiei bizantine. Sanctificările fără probe istorice suficiente ori lipsite de transparență au impus în procesul actualizării calendarului priorități inexplicabile. Din sinaxarele B.O.R lipsesc astăzi numele unor sfinți din secolulul XX, cum sunt Cuv. Siluan Atonitul sau Sf.Mc. Pavel Florensky, dar sunt prezente episoade obscure din istoria unui imperiu mort acum cincisute de ani, alăturate unor referințe autohtoniste, de tipul „ziua eroilor” ori „ziua națională”. Întrucât despărțirea de mitologia romantică nu s-a produs, îndepărtarea tineretului – tot mai independent economic și social de familie, expert în *IT* și mai ales avid pentru noutate – de discursul anacronic și sămănătorist al Bisericii *nu* mai poate surprinde.

Mihail Neamțu atrage, totodată, atenția asupra stării de subordonare a B.O.R față de structurile de putere ale statului. Că B.O.R. cere un protecționism legislativ din partea forurilor de conducere se explică doar prin retardarea gravissimă cu care liderii acestei instituții au realizat urgența mobilizării resurselor private în politicile sale teologice, culturale, filantropice sau misionare. O acută criză managerială și de resurse umane în rândul laicatatului împiedică astăzi B.O.R să acceadă la o rețea mediatică proprie și modernă – un radio cu acoperire națională, situri internet, ziar și revistă centrale, dar mai ales o televiziune – ceea ce explică, în bună măsură, reacțiile excesive de intimidare (cazul Catedralei Mântuirii) sau oportunism (cazul Tanacu), în urma presiunilor presei. Vocea „bufniței din dărâmături” ar merita, de aceea, auzită și din dealul Mitropoliei, în măsura în care ierarhii își doresc racordarea la istorie și la realitate.

Recenzentul nu poate spera decât ca această apariție editorială să fie semnul unei schimbări de macaz în teologia ortodoxă românească, oricât de mult curaj sau imprudență ar presupune această mutație. Fie că va smulge adeziuni entuziaste, fie că va întâmpina critici obstinate, volumul de debut al lui Mihail Neamțu are meritul de-a fi pus punctul pe „i” în graficul mai multor insomnii colective și vise temerare.

(Adevărul literar și artistic, iulie 2005)